

Аналогічно виокремлено психологічні простори для минулого й майбутнього. Зокрема минуле, що існує як “досвід”, по вертикалі представлене установками й відносинами, а в горизонтальній площині – досвідом у його традиційному розумінні. Відповідно психологічне майбутнє представлено уявною проекцією себе в майбутнє, конкретним плануванням свого життя в часі, тобто життєвими й професійними планами.

На підставі цього М.Р. Гінзбург виокремлює такі типи особистісного самовизначення: гармонійне, стагнующе, безтурботне, безперспективне, негативне, захисне, фантазійне, прагматичне, гедоністичне, залежне, бездуховне, пасивне, невротичне, бездіяльне, відстрочене.

Висновки. Таким чином, у вітчизняній і зарубіжній психології проблему самоідентифікації особистості розглядають у контексті дослідження життєвого шляху людини. Накопичено певний теоретичний та емпіричний досвід щодо розроблення концепції з питань життєвого й професійного розвитку особистості. Поняття “самовизначення” науковці розглядають по-різному. Нині це поняття вживається в широкому діапазоні значень – від прийняття життєво важливих рішень до одноактних вчинків. Самоідентифікація – уподібнення себе якійсь конкретній особі або образу. Загалом феномен самовизначення характеризується дослідниками як здатність особистості вирішувати проблеми, які стоять перед нею у певному проміжку часу, підставою для прийняття рішень є усвідомлення власних переконань, мотивів, цінностей. Малодослідженими залишаються структурні елементи самовизначення: особистісне, життєве, соціальне, професійне, організація їх у відкриту систему, що самоорганізовується.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М., 1991.
2. Березина Т. Н. Многомерная психика. Внутренний мир личности / Т. Н. Березина. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 320 с.
3. Гинзбург М. Р. Психологическое содержание личностного самоопределения / М. Р. Гинзбург // Вопросы психологии. – 1994. – № 3.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд “Знание”, 1996.
5. Рубинштейн С. Л. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн. – М., 2003.

УДК 316.6

Є.В. Миронюк, викладач

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК ФОРМА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Розглянуто проблему особистісної й соціальної самоідентифікації та форм розвитку соціального інтелекту як процесів самореалізації людини в сучасному соціальному просторі, потреба визначення приналежності особистості до певних груп як самою людиною щодо її самоідентифікації, так і соціологами, психологами, філософами, що досліджують соціальні процеси і явища.

Ключові слова: особистісна ідентифікація, соціальна ідентифікація, соціальний інтелект, особистісний розвиток, емпатія, особистість, міжособистісна взаємодія, соціалізація, соціальна адаптація.

Рассмотрена проблема личностной и социальной самоидентификации и форм развития социального интеллекта как процессов самореализации человека в современном социальном пространстве, необходимость определения отношения личности к определенным группам как самим человеком в плане его самоидентификации, так и социологами, психологами, философами, которые исследуют социальные процессы и явления.

Ключевые слова: личностная идентификация, социальная идентификация, социальный интеллект, личностное развитие, эмпатия, личность, межличностное взаимодействие, социализация, социальная адаптация.

The article reveals the problem of personal and social self-identification and forms of social intellect development (social intellect is studied here as a process of personal self-realization in a modern social area), the need of identification of personality's attitude to certain groups by the person himself, in the field of self-identification, and by sociologists, psychologists and philosophers who study social processes and phenomena.

Key words: self-identification, social identification, social intellect, personal development, empathy, personality, interpersonal interaction, socialization, social adaptation.

Постановка проблеми. У сучасних, динамічних змінах розвитку українського суспільства, що звільнюється від нав'язуваних соціально-політичних та ідеологічних стереотипів мислення, докорінно змінюється сама постановка проблеми особистісної й соціальної ідентифікації та форм розвитку соціального інтелекту як процесів самореалізації людини в сучасному соціальному просторі. Виникає потреба визначення приналежності особистості до певних груп як самою людиною щодо її самоідентифікації, так і соціологами, психологами, філософами, що досліджують соціальні процеси і явища.

Соціальна ідентифікація є способом самовизначення, самопізнання та орієнтації особистості стосовно інших людей, у ставленні до своєї чи іншої групи. І ця орієнтація повинна відображати у собі ті докорінні соціальні зміни, що їх спостерігаємо в суспільстві перехідного типу, яким є сучасна Україна. У боротьбі індивідів та соціальних груп за виживання, соціальну безпеку та реалізацію інших важливих інтересів ці зміни можуть характеризуватися ідентифікаційною орієнтацією передусім на соціальні інституції меншої міри спільності: сім'ю, друзів та родичів, найближче ділове оточення, що супроводжується певною втратою відчуття громадянської, національної ідентичності, тому однією з умов формування цієї орієнтації є розвиток соціального інтелекту, особливо у людей, які професійно орієнтовані в системі "людина-людина" [1; 2].

Соціальний інтелект синонімічний комунікативно-пізнавальній активності особистості і виступає як інтелектуально-творча здатність, що визначає успішність спілкування за допомогою соціального інтересу, який трактується як процес ідентифікації, емпатії, співробітництва та альтруїзму, спрямований на формування позитивних стосунків з іншими людьми за допомогою спілкування. Більш того, соціальний інтерес є основною складовою соціального інтелекту, що об'єднує і регулює комунікативно-пізнавальні процеси, пов'язані з відображенням соціальних об'єктів, і сприяє правильному розумінню поведінки людей у міжособистісній взаємодії.

Проблема розвитку соціального інтелекту студентської молоді особливо актуальна в період соціально-економічних перетворень. Вона нерозривно пов'язана з професійним становленням та особистісно-психологічним зростанням майбутніх фахівців у системі "людина-людина" (соціальних працівників). На думку вчених, особистість, що має соціальний інтелект, характеризується такими якостями: розвиненим почуттям соціального, здатністю створювати і підтримувати в спілкуванні і діяльності позитивні взаємини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші публікації 90-х років і висновки з досліджень процесів ідентифікації та самоідентифікації дають змогу ознайомитись та проаналізувати проблему щодо питання адекватного пізнання соціальної трансформації нашого суспільства. Ця проблема досліджена у працях Є.І. Головахи, О.Г. Злобіної, С.А. Макеєва, В.Л. Осовського, А.О. Ручки, М.О. Шульги [3; 4; 5].

Разом з тим залишаються практично не дослідженими безліч аспектів ідентифікації як методу соціального пізнання: насамперед зміст цієї категорії, місце, роль та її співвідношення з методом ототожнення, а також питання, пов'язані зі структурою ідентифікації як способу пізнання соціальної дійсності та її зв'язок із соціальним інтелектом.

У вітчизняній психології поняття «соціальний інтелект» було розглянуто багатьма дослідниками. Однією з перших цей термін визначила М.І. Бобнева (1979), яка розглядала його в системі соціального розвитку особистості.

Механізмом формування особистості виступає процес соціалізації. Як зазначає вчена, існує як мінімум два тлумачення цього поняття. У широкому сенсі слова термін «соціалізація» використовується для позначення процесу, в ході якого людська істота з певними біологічними задатками набуває якостей, необхідних йому для життєдіяльності в суспільстві. Теорія соціалізації покликана встановити, під впливом яких соціальних факторів утворюються ті чи інші особливості особистості, механізм цього процесу та його наслідки для суспільства. З цього тлумачення випливає, що індивідуальність не передумова соціалізації, а її результат.

Інше визначення терміна використовується в соціології та соціальній психології. Соціалізація як процес, що забезпечує включення людини в ту чи іншу соціальну групу чи спільність. Формування людини як представника цієї групи, тобто носія її цінностей, норм, установок, орієнтацій тощо, передбачає вироблення у нього необхідних для цього властивостей і здібностей.

Беручи до уваги наявність перелічених значень, М.І. Бобнева зазначає, що тільки соціалізація не забезпечує цілісного формування людини. Вона визначає найважливішою закономірністю процесу соціального розвитку особистості наявність у ньому двох протилежних тенденцій – типізація та індивідуалізація. Прикладами першої є різноманітні види стереотипізації, формування заданих групою і загальних для її членів соціально-психологічних властивостей. Прикладами другої – накопичення людиною індивідуального досвіду соціальної поведінки і спілкування, вироблення свого ставлення до приписуваних йому ролей, формування особистісних норм і переконань, систем смислів та значень і т. д.

У російській психології поняття «соціальний інтелект» описує Ю.Л. Смелянов і розуміє під ним стійке, засноване на специфіці розумових процесів, афективного реагування і соціального досвіду здатність розуміти самого себе, а також інших людей. Соціальний інтелект містить у собі сенситивність – особливу емоційну природну чутливість до психічних станів інших, їх прагнень, цінностей та цілей.

За твердженням деяких науковців (Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, Х. Гарднер, В. М. Мясичев, О. М. Леонтьєв, Л. А. Петровська, О. Г. Ковальов), соціальний інтелект людини виявляється в увазі, сприйнятті, пам'яті, уяві, мисленні, що функціонують як єдина, цілісна система й актуалізуються у тісному взаємозв'язку один з одним. Близьким щодо поняття «соціальний інтелект» є використовуване В.О. Лабунською поняття «соціально-перцептивна здатність», під яким розуміється здатність, що формується в спілкуванні і забезпечує можливість адекватного відображення психічних станів людини, його властивостей і якостей, здатність передбачати свій вплив на цю людину.

А.Л. Южанінова (1984) також виділяє соціальний інтелект як третю характеристику інтелектуальної структури, на додаток до практичного і логічного інтелекту.

Останні відображають сферу суб'єкт-об'єктних відносин, а соціальний інтелект – суб'єкт-суб'єктних. Вона розглядає соціальний інтелект як особливу соціальну спроможність у трьох вимірах: соціально-перцептивних здібностей, соціальної уяви та соціальної техніки спілкування.

Розвиток соціального інтелекту особистості деякими науковцями (Л.І. Анциферова, А. А. Бодальов, Я. Л. Коломінський, О. М. Леонт'єв, Б.Ф. Ломов, А. В. Петровський) розуміється як саморух у системі стосунків з іншими людьми та є необхідною умовою існування самої особистості.

Специфіка такого підходу до вивчення особистості полягає в проблемі взаємозв'язку комунікативної та пізнавальної активності, що є основними компонентами соціального інтелекту. Грунтуючись на концепції А.В. Петровського, виділяють два підходи до розвитку соціального інтелекту студентів.

Перший підхід – психологічний. У межах цього підходу природно припустити, що в одному і тому ж віці різні за типом діяльності особистості різняться між собою за рівнем розвитку.

Другий підхід – власне педагогічний. Він включає: що і як має бути сформовано в особистості, щоб вона відповідала соціальним вимогами. У межах цього підходу діяльність завжди виступає як провідна для розвитку особистості, опосередковуючи її відносини з соціальним середовищем, її спілкування з оточуючими, конструюючи «соціальну ситуацію розвитку».

Таким чином, соціальний інтелект студента сприяє спілкуванню з іншими людьми, дає можливість у безпосередній взаємодії з ними вирішувати завдання, де неодмінною умовою досягнення потрібного результату виступає людський фактор, який є невід'ємною частиною в професійній діяльності соціального працівника. Більш того, соціальний інтелект дозволяє самій людині оцінювати власні переваги і недоліки, співвідносити свої вчинки з вимогами формування у нього моральних і професійних норм, а також є необхідною умовою ефективної міжособистісної взаємодії та успішної соціальної адаптації особистості. Соціальний інтелект може розглядатися як здатність, що забезпечує пізнання; відображення і розуміння; запам'ятовування і структурування соціально-психологічних характеристик людини і групи; прогнозування її поведінки та діяльності.

Соціальна ідентифікація як соціальний процес визначення та самовизначення людей у структурі сучасного суспільства привертає все більшу увагу науковців, органічно включаючись до процесу персональної свідомості, забезпечуючи орієнтацію особи у соціальному просторі, поділеному на "Ми" та "Вони", будучи фактором соціального захисту особи і соціалізації.

Список використаних джерел

1. *Миронюк Є. В.* Визначення поняття «соціальний інтелект» в психологічній науці / Є. В. Миронюк // *Розвиток наукових досліджень* 2009 : матеріали п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 23-25 листопада 2009 р. – Полтава : Інтерграфіка, 2009. – Т. 4. – 188 с.
2. *Миронюк Є. В.* Соціальний інтелект як форма соціальної активності / Є. В. Миронюк, А. Стеченко // *Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці.* – Чернігів, 2009. – № 2. – 448 с.
3. *Панько М. А.* Емпатія ў структури сацыяльнай перцепцыі дзяцей старейшага дашкольнага ўзросту / М. А. Панько // *Весті БДУ. Сер. 1. Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія.* – 2006. – № 1 (147). – С. 54-57.

4. Пономарьова М. А. Розвиток емпатії у ранньому юнацькому віці в процесі вивчення художньої літератури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук / М. А. Пономарьова. – Мінськ, 2003. – 21 с.

5. Завадська Ж. Е. Здатність до самовизначення як показник соціальної зрілості старшого школяра / Ж. Е. Завадська // Адукація і вихаванне. – 2006. – № 10. – С. 35-42.

УДК 159.923

І.М. Козинець, аспірант

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна

СТАТЕВО-РОЛЬОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Здійснено теоретичне обґрунтування процесів статево-рольової соціалізації та формування гендерної ідентичності. Визначено механізми гендерної соціалізації в родині та поза нею.

Ключові слова: статево-рольова соціалізація, гендерна ідентичність, статева ідентичність, гендерні ролі, гендерна соціалізація.

Осуществлено теоретическое обоснование процессов поло-ролевой социализации и формирования гендерной идентичности. Определены механизмы гендерной социализации в семье и за ее пределами.

Ключевые слова: поло-ролевая социализация, гендерная идентичность, половая идентичность, гендерные роли, гендерная социализация.

The article theoretically grounds processes of sex-role socialization and the formation of gender identity. Mechanisms of gender socialization in the family and outside it are defined.

Key words: sex-role socialization, gender identity, sex identity, gender roles, gender socialization.

Постановка проблеми. Особистість – соціальна істота, її життя та розвиток неможливий без взаємодії з іншими людьми, тому людські відносини є центральною проблемою існування людини.

Становлення української держави, утвердження цивілізованих норм життя, інтеграція в європейське співтовариство неможливі без гармонізації суспільних відносин на засадах гендерної соціалізації [4]. В останнє десятиліття проблеми гендерної психології привертають все більшу увагу психологів, які намагаються з'ясувати, якою мірою статеві відмінності зумовлені біологічними та соціальними факторами. Сучасні дослідження гендерної ідентичності вказують на складний характер цього особистісного утворення. Е. Еріксон [9], з роботами якого асоціюється у більшості науковців початок дослідження поняття «ідентичність», визначав психосоціальну ідентичність як необхідну умову для збереження здоров'я індивіда, його внутрішньої цілісності та стабільності, як важливу особистісну потребу. Гендерна ідентичність розглядається психологами в таких аспектах: адаптаційна статева ідентичність як усвідомлення особистістю співвідношення своєї реальної поведінки з поведінкою інших жінок та чоловіків; цільова концепція «Я» як набір індивідуальних установок чоловіка або жінки на те, якими вони повинні бути; персональна ідентичність як особистісне співвідношення себе з іншими людьми; еґо-ідентичність як глибинне психологічне ядро того, що саме особистість людини як представника статі означає для самої себе.

Статево-рольова соціалізація здійснюється як динамічний процес засвоєння індивідами гендерної культури суспільства, кожний історичний етап якої висуває конкретні загальні вимоги до змісту гендерних якостей, формуючи певні гендерні типи особистості. Основна суперечність гендерної культури суспільства має місце